

PREROMANTIZMUS A ROMANTIZMUS (koniec 18. a polovica 19.stor.)

Spoločensko-historické pomery

Medzi Veľkou francúzskou revolúciou (1789 – 1794) a buržoáznymi revolúciami (1848 – 1849) bol spoločenský vývoj veľmi zložitý. Rozpad feudalizmu a nástup kapitalizmu bol zdĺhavý. Heslo francúzskej revolúcie Sloboda -Rovnosť – Bratstvo sa nenaplnilo. Kapitalistické vzťahy ovládli spoločnosť, jednotlivec strácal istotu, začal sa cítiť v spoločnosti osamotený. Nové protirečenia sa zdali rozumovo neriešiteľné.

Proti rozumu sa zdôrazňuje cit. Vzniká nová filozofia – **idealizmus**, ktorý považuje myšlienku, vedomie, ducha za prvotné, hmotu za druhotnú. **Iracionalizmus** popiera vedecké, rozumové a logické poznanie. Hegel – nemecký filozof hlásal, že dejiny ľudstva predstavujú zákonitý vývoj absolútneho ducha k slobode a k poznaniu seba samého. Herder – nemecký filozof dospel k názoru, že každý národ obohacuje vývoj ľudstva smerujúci k humanite. Predpokladal, že na čelo tohto vývoja sa dostanú slovanské národy.

V spoločnosti vzniká **kult silného jednotlivca(individualizmus), ktorý vzdoruje osudu a pomáha ľudstvu (titanizmus). Človek sa cíti osamelý a upadá do pesimizmu.**

Znaky romantizmu:

- Návrat do **minulosti** ako zdroj na podporu národného povedomia v boji za slobodu národa
- Vznik **nového literárneho hrdinu** – je to zvyčajne **rebel, zbojník, vydedenec spoločnosti, je v ustavičnom rozpore so skutočnosťou, túži po naplnení života a je ochotný za naplnenie svojho ideálu zomrieť**
- Autor sa so svojou postavou stotožňuje, vkladá do nej autobiografické prvky – **autoštylizácia**
- **Konflikt romantizmu** spočíva v **rozpore medzi snom a skutočnosťou**, uplatňuje sa **harmónia kontrastov**
- **Narúšajú sa hranice medzi literárnymi druhmi a žánrami – synkretizmus**
- Hlavným literárnym druhom sa stáva **lyrika**, v ktorej sa mohla uplatniť **fantázia** proti stiesňujúcej skutočnosti
- Zdrojom pre tvorbu je ľudová slovesnosť

Predstavitelia romantizmu v svetovej literatúre: V. Hugo, J.W.Goethe, F.Schiller, H. Heine, G.G.Byron, A.S.Puškin, A.Mickeiwicz, S.Petöfi, K.H.Mácha.

PREDSTAVITELIA ROMANTIZMU V SVETOVEJ LITERATÚRE

RUSKÝ ROMANTIZMUS

Alexander Sergejevič Puškin (1799 – 1837) – najvýznamnejší ruský spisovateľ 19. storočia. Patrí k predstaviteľom **ruskej romantickej literatúry**. Žil v čase, keď cárska vláda zosilňovala svoju moc a stupňoval sa útlak nevoľníckeho sedliactva. Zároveň narastalo medzi mladou generáciou šľachticov hnutie odporu, ktoré vyvrcholilo povstaním v decembri v roku 1825.

Puškin vytvoril rozsiahle dielo básnické, prozaické i dramatické. Celá jeho tvorba je preniknutá ideálmi slobody a humanizmu.

Tvorba: Eugen Onegin – veršovaný román, nazvaný podľa hlavnej postavy románu, zobrazil v ňom život ruskej spoločnosti v prvej polovici 19. stor.

Kapitánova dcéra, Boris Godunov – dráma

Kapitánova dcéra – historický román

Téma: historické udalosti späté s povstaním Jemel'jana Pugačova

Rozprávačom je jedna z hlavných postáv románu Peter Griňov.

Postavy: kapitán Mironov, jeho žena, dcéra Máša, Griňovov sluha Savel'jič, Švabrin, vystupujú tu aj konkrétne historické postavy: Jemel'jan Pugačov a cárovna Katarína II.

V diele nachádzame zobrazenie života stredných šľachticov(rodina Griňovcov), dôstojníkov, prostých vojakov, obraz života na cárskom dvore, ale aj obraz života nevoľníkov, ktorý vyústi do živelného povstania vedeného Pugačovom. S obrazom života rôznych spoločenských vrstiev súvisí aj vykreslenie jednotlivých prostredí, kde sa dej odohráva – statkárska usadlosť, vojenská pevnosť, mesto Oremburg, cársky dvor. Je to teda široký obraz života ruskej spoločnosti z konca 18. storočia.

Jemel'jan Pugačov sa v septembri roku 1773 postavil na čelo povstania donských kozákov a pridalo sa k nemu obyvateľstvo takmer z celého Povolžia. Jeho vojsko porazilo cárske oddiely a do konca roka malo pod kontrolou celé Povolžie. V marci roku 1774 utrpel Pugačov prvú veľkú porážku, dokázal však ešte ohroziť Kazaň, kde bol nakoniec cáorskými posilami porazený a zahnaný na juh. V porazenom vojsku prišlo k roztržke a kozácki atamani vydali Pugačova cáorským úradom. V januári 1775 bol porazený v Moskve.

Puškin v Kapitánovej dcére opisuje Belogorskú pevnosť v Oremburskej gubernii, v ktorej skutočným vládcom je veliteľova žena Vasilisa Jegorovna. Do pevnosti prichádza gardový dôstojník Peter Andrejevič Griňov a zaľúbi sa do kapitánovej dcéry Maše. Maša je nesmelé dievča, ale v rozhodujúcich chvíľach prejavuje svoju odvahu. Je to najmä vtedy, keď sa Belogorskej pevnosti zmocnia kozáci vedení Pugačovom, otca Márie Ivanovny – veliteľa pevnosti – obesia, jej matku zabijú a Griňova jeho vlastní obvinia, že sa pridá k Pugačovovi.

Dej

Griňov, šľachtický syn, bojar. Peter Andrejevič Griňov bol od narodenia zapísaný vo vojenskom pluku, Semionovského, kde mal jeho otec starého priateľa, vyššieho dôstojníka. Už ako sedemnásťročného, so sluhom Savel'jičom ho poslal otec ku svojmu pluku do Belogorskej pevnosti, Oremburskej gubernii. Cestou kočom ich zastihla snehová metelica, zišli z cesty a stratili smer na širiej, snehom pokrytej planine. Natrafili na tuláka, ktorý ich priviedol v tej fujavici do neďalekého hostinca. Konečne po viacdennom utrpení prišli do Belogorskej pevnosti. Prihlásil sa u svojho veliteľa, kapitána Mironova, ktorý mal dcéru Máriu Ivanovnu. Máriu mal rád tamojší seržant Švabrin, ale ona ho odmietala. Bolo to jednoduché, nenápadné ruské dievča s múdrymi dobrými očami, krásnou dušou a verným srdcom. Tým si získala aj Griňova.

Medzi ľuďom, nevoľníckymi sedliakmi, vznikali nepokoje a vzbury. Búrili sa uralskí kozáci, celé Povolžie i celé Baškírsko. Viedol ich samozvanec Jemel'jan Pugačov, ktorý sa vyhlásil za cára Petra III. Bol to ten tulák, ktorý sa stretol s Griňovom vo fujavici v Oremburskej gubernii. Povstanie nadobudlo rozsiahle rozmery a plienilo všetko. Keď sa Pugačov so svojimi povstalcami dostal do Belogorskej pevnosti, dal povraždiť aj Máriiných rodičov. Máriu zachránila popova žena. Vtedy sa stretol aj s Griňovom, spoznal ho a omilostil. Griňov poslal Máriu so svojím sluhom Savel'jičom ďaleko k rodičom. Podarilo sa mu to len po známosti s Pugačovom. Ale Griňov ako Pugačovov špeh bol cárovnou obvinený a vyhnaný na Sibír. Mária išla za cárovnou, a keď cárovna vypočula celú pravdu, prepustila

Griňova. Pugačovo povstanie bolo potlačené a vzbúrenci sa rozutekali. Pugačov bol štatý v Moskve v roku 1775.

NEMECKÝ ROMANTIZMUS

Friedrich Schiller (1759 – 1805) – nemecký básnik a dramatik, narodil sa v Marbachu, syn vojenského felčiara, študoval právo a medicínu na vojenskej akadémii, kde ho prinútil ísť otec. V škole bola prísna disciplína, ale študenti čítali zakázané knihy francúzskych osvietenecov a nadchýnali sa ideami slobody. Zaujímal sa predovšetkým o divadlo a literatúru. Bol dramaturgom divadla v Mannheime, priatelil sa s Goethem, vyučoval históriu na jenskej univerzite, zomrel vo Weimare, kde aj žil.

Tvorba: Vyjadrovala túžbu po národnej i osobnej slobode.

Dráma: **Úklady a láska, Zbojníci, Wiliam Tell, Mária Stuartová, Panna Orleánska**

Lyrika: **Pieseň na radosť**, ktorú zhudobnil Ludwig van Beethoven v záver IX. Symfónie (Óda na radosť) dnes je to hymna Európskej únie

ÚKLADY A LÁSKA

Meštianska tragédia sa skladá z 5 dejstiev, pôvodne sa hra mala volať Luisa Millerová. Reprezentatívne dielo hutia **Sturm und Drang (Búrka a vzdor)**. Vznik tohto hnutia vyvolala nespokojnosť s nesloboda vtedajšej spoločnosti. Prívrženci hnutia sa živelne búrili proti spoločnosti.

Príbeh sa odohráva v druhej polovici 18.storočia v bližšie neurčenom malom nemeckom vojvodstve. Syn prezidenta kancelárie vojvodu, Ferdinand von Walter, sa zaľúbi do meštianskeho dievčaťa, krásnej Luisy Millerovej, dcéry chudobného učiteľa hudby.

Ferdinantov otec, prezident dvorskej kancelárie, chce syna oženiť s bývalou vojvodovou milenkou lady Milfordovou, aby si upevnil postavenie vo vojvodstve. Ferdinand nesúhlasí, preto mu otec ponúkne grófkou van Ostheimovú. Odmietne aj grófkou. Je rozhodnuté, musí sa oženiť s lady Milfordovou, ktorá ho tajne ľúbi. Luisa sa dozvedá o sobáši a ide sa porozprávať s Ferdinandom. Dohodnú sa, že budú spoločne bojovať za svoju lásku. Ferdinand sa Luisy nechce vzdať, a tak prezidentov tajomník Wurm, ktorého kedysi Luisa odmietla, pripraví sieť intríg. Na rozkaz kniežata dá uväzniť Luisinho otca a dievčinu donúti napísať ľúbostný list inému mužovi, pod vyhrážkou, že otca obesia. Ferdinand sa dozvie o liste, zo žiarlivosti chce zabiť adresáta listu.

Zatiaľ sa stretla lady Milfordová s Luisou a rozprávajú sa. Lady si chce kúpiť Luisu, žiada ju, aby sa vzdala Ferdinanda. Ona sa ho však vzdáva dobrovoľne so slovami: „Váš svadobný bozk bude moja samovražda...“ Po tomto rozhovore si aj lady uvedomí, že nemôže o neho bojovať a tak odchádza do zahraničia.

Luisa píše list Ferdinandovi, kde ho prosí o stretnutie na cintoríne. Vtom ju nájde otec a na základe rozhovoru Luisa list trhá. Luisa sa však s Ferdinandom stretne u nej doma a ten ju zasype urážkami a opovrhovaním. Domnieva sa, že mu bola neverná, otrávi ju. Zomierajúca Luisa dokáže Ferdinandovi svoju nevinu a Ferdinand otrávi nakoniec aj seba.

Nakoniec si minister vstúpi do svedomia a ide sa aj s radcom udať a zavrú ich do väzenia.

Hra je postavená na kontraste a dramatickom napätí. Proti agresivite šľachty a intrigám je postavená slušnosť obyčajných ľudí, malých mešťanov, ktorí napriek chudobe, sú čestní a pokorne prijímajú, čo im život prináša.

Ferdinand je typická schillerovská postava obdobia Sturm und Drang. Je to **rebel** proti svojej spoločnosti. Tým, že je Ferdinand vo vzťahu k Luise, ten dominantnejší a ovláda ju, jeho dôvera k nej je menšia, a preto ľahko podľahne klamu a jeho žiarlivosť vyústi do pomsty, aktu násilia voči domnelo nevernej láske.

Schillerova koncepcia tragédie nebola postavená na premyslenom negatívnom čine jednotlivca, ktorý zlo a nešťastie spôsobil, ale ako odraz celkovej tragickej podstaty sveta.

Hra vo svojej dobe zasiahla súcit divákov a odrážala napätie medzi šľachtou a meštianstvom v nemeckých štátoch a štátoch koncom 18. storočia

Diváci hru vnímali ako ostrú kritiku nemeckých pomerov a Schiller, aj keď to nebol jeho zámer a ani presvedčenie, bol vnímaný ako obhajca utláčaných a podporovateľ revolúcie.

ROMANTIZMUS V SLOVENSKEJ LITERATÚRE (1840 – 1850)

Spoločensko-historické pomery

V 30. a 40. rokoch 19. stor. preniká aj do Uhorska kapitalizmus a začína sa vytvárať trieda buržoázie. Revolučné nálady a politické boje vyvrcholili v revolúciách 1848, ktoré znamenali koniec feudalizmu v Európe. V Uhorsku nebola silná buržoázia, preto na čele revolučného hnutia stála stredná šľachta a zemianstvo.

Aj na Slovensku sa formuje mladá pokroková generácia. Opiera sa nerozvítené meštianstvo a vidiecku inteligenciu. Slovenské národné hnutia bolo pod dvojitým tlakom: **národnostným maďarským a hospodárskym rakúskym. To ovplyvnilo aj program novej generácie, ktorá do dejín vošla ako štúrovská generácia. V r. 1829 vznikla Spoločnosť česko-slovanská** na bratislavskom evanjelickom lýceu (zakladatelia Karol Štúr a Samo Chalupka). Bol to samovzdelávací spolok, ale po príchode Ľ. Štúra sa zmenil program a do popredia sa dostali otázky národné a politické. Vláda činnosť študentskej spoločnosti zakázala v r. 1837. V **júli 1843** sa **Štúr, Hurban a Hodža** dohodli na pravidlách slovenského jazyka na Hurbanovej fare v Hlbokom (základ: stredoslovenské nárečie)

Už v slovenčine vyšiel **almanach Nitra**, Janko Kráľ v nej napísal báseň **Duma bratislavská**, zásluhou Štúra začali vychádzať **Slovenskje národnje novini** s prílohou **Orol tatranský**.

Študenti začali pracovať na bratislavskom lýceu v rámci Katedry reči a literatúry česko-slovanskej. V r. 1843 bol Štúr pre vlasteneckú činnosť z katedry odvolaný. **Národný program** štúrovcov nastolil otázku **spisovného jazyka a osamostatnenie slovenského národa** - sformulovali Žiadosť slovenského národa(1848) – žiadali uplatnenie slovenčiny v školách a úradoch, autonómiu Slovenska v rámci Uhorska a zrušenie poddanstva. Nová uhorská vláda neakceptovala tieto požiadavky a vydala na Štúra, Hurbanu a Hodžu zatykač, pred ktorým ušli do Čiech.

V septembri 1848 sa utvorila vo Viedni Slovenská národná rada na čele so Štúrom, Hurbanom a Hodžom, ktorá organizovala povstanie proti uhorskej vláde. Povstalci verili, že Viedeň splní ich požiadavky, ale opak bol pravdou. Po porážke maďarského povstania minister Bach zrušil demokratické slobody a vodcov revolúcie dal pod policajný dozor.

Ľudovít Štúr

- jazykovedná, publicistická, pedagogická, politická činnosť
- vystupoval proti pomadžarčovaniu Slovákov
- za základ slovenského umenia určil folklór
- ináč osobitná otázka takže zatiaľ stačí...

Nárečja slovensko alebo potreba písania v tomto nárečí – jazykovedný spis, dôvody uzákonenia spisovnej slovenčiny, odpoveď na útoky proti nej

Náuka reči slovenskej – gramatika

Slovanstvo a svet budúcnosti – filozoficko politické dielo, sklamanie z revolúcie, kritika Rakúska,

prestal veriť, že národ sa sám oslobodí – je nevyhnutný rozpad monarchie, idealizoval Rusko a chcel s ním spojiť Slovanov.

Samo Chalupka

- téma: boj za slobodu proti presile, viera v budúcnosť – bez porevolučnej depresie a pesimizmu, odhodlanosť (smrť alebo víťazstvo)
- monumentalizmus – dej básní sa odohráva pri hrade, rieke, brala (spojenie s osudom postavy)
- motív vatry ako symbol slobody
- tvorba sa dá rozdeliť na **zbojnícku tematiku** (Likavský väzeň, Kráľohoľská, Kozák) a **protitureckú tematiku** (Boj pri Jelšave, Turčín Poničan) + **boj za slobodu** (Mor ho!)

Likavský väzeň – báseň, uväznený Jánošík uvažuje o svojom osude, nie je pesimista – verí v budúcnosť a možnosť slobody pre národ

Turčín Poničan – veršovaná povesť, ženu odvléčie poturčenec do otroctva – je to jej syn. Keď dotyčný zistí, že zajaľ vlastnú matku, chce aby zostala pri ňom a vnúčati. Ona odmieta – patriotizmus je silnejší (ťapa)

Mor ho! – **epická hrdinská báseň**, námet našiel u Šafaříka v *Dejinách reči a literatúry slovenskej*. Šafaříkove údaje o panónskom kmeni Limigantov, ktorí sa kedysi v 4.stor. postavili na odpor rímskemu cisárovi Konštantínovi a vrhli sa na neho výkrikom *mar ha!* Chalupka vzťahuje na Slovanov ich bojový výkrik a pokladá ho za slovenské *mor ho!*

Cieľom nebolo zobrazíť historickú udalosť, ale chcel vyburcovať národ do boja za svoje práva a vyjadriť hlboké vlastenecké cítenie. Dej básne je stručný. Odohráva sa v 4. storočí na rovinách pri Dunaji pod Devínom. Rímsky cisár sa tu utáborí so svojim vojskom s cieľom podmaniť si Slovanov. Skupina slovanských junákov prichádza k cisárovi s posolstvom mieru. Keď cisár odmieta ich pozdrav a vyhlási, že si zotročí celý národ, skupina poslov sa vrhne na Rimanov s pokrikom *Mor ho!* Všetci členovia družiny padnú v boji proti presile. Báseň sa končí odsúdením vrahov a výzvou do boja za slobodu.

Chalupka sa nezameriava na opis boja, vyzdvihuje hrdosť a smelosť junákov, ich túžbu po mieri a po slobode., odsudzuje násilie a zotročovanie. Zdôrazňuje rovnosť človeka s človeom, národa s národom.

Kolektívny hrdina (skupinka Slovákov) majú všetky ideálne vlastnosti.(idealizovaný typ literárnej postavy)

Pri charakteristike postáv využíva kontrast.

Cár – pyšný, zbabelý, zotročovateľ
Junáci – smelí, hrdí, obetaví

Kompozičný postup použitý v básni – kontrast

- túžba po slobode a mieri – junáci
- výbojnosť, násilie - cár

Veršový systém: sylabický

Janko Kráľ

- Štúrove zosadenie z funkcie zástupcu prof.Palkoviča a odchod z BA – opísal to v básni *Duma*

bratislavská

- nespokojnosť, buričstvo, túžba po spravodlivosti

Básne: Orol, Orol vták, Jarná pieseň, Krajinská pieseň - najkrajšie básne o slobode

Dráma sveta – reflexívno filozofická lyrika, rozpory spoločnosti, pesimistický pohľad na minulosť a prítomnosť, históriu vidí ako vládu diabolských síl, ktorá vedie k vojnám a otroctvu, verí vo víťazstvo spravodlivosti a slobody (obrozené kresťanstvo – zástupcovia Slovania)

Balady: Bezbožné dievky, Pán v trní, Kríž a čiapka – balada, mravné cítenie ľudu ovplyvnené poverami, zneuctenie hrobu Čítanie s porozumením a interpretácia balady

Zakliata panna vo Váhu a divný Janko

Útvar: subjektivizovaná balada

Okrem epickej postavy(divný Janko) je v básni prítomný lyrický hrdina(autor), ktorý vypovedá o svojich životných pocitoch, vzťahu k domovu atď.

Kompozícia:

Balada sa člení na tri časti:

1. Subjektivizovaná časť – 13-slabičný verš, rým aa bb cc
2. Text balady ľudového typu – 7-slabičný a 6-slabičný verš, rým abcb
3. Obraz mŕtveho Janka na brehu Váhu – 13-slabičný verš, rým aa bb cc

1.časť

Úvahová, obsahuje autorove úvahy, neustály pocit nepokoja, prenasledovania, opis kraja, o ktorom sníva, opis rodného Považia – kraj oviec, zbojníkov, trávia chvíle pri vatre a gjadách, niet medzi nimi nenávisť ani súperenia.

V tom kraji má pesnička a rozprávka takú hodnotu, že deti matičke sľubujú, že budú jesť, len aby mamka rozprávala nejakú rozprávku.

V tom kraji žije rodinka, ich manželstvo vydrží aj ťažké skúšky, majú jedného syna – divného Janka – smutný, hrdý, ukrutný, smelý, nikoho si neváži, nikomu nedvojí(nevyká). Janík nerešpektuje zvyklosti ani vo sviatok Vstúpenia – nechodí v nedeľných šatách, chodí po kraji ako čierny havran.

Smútok hrdinu sa stupňuje, večer príde domov, sadne k večeri a po jedle sa opäť vychytí von. V súlade s jeho duševným stavom je aj príroda (autor využíva prirovnanie kraja k smutnej vdove). Janík sa rozhodne vykonať svoj čin.

2.časť – balada ľudového typu

- a) Povera o zakliatej panne a sviatku Vstúpenia
- b) Gradácia deja – rozhodnutie vykonať čin (večer, 11hodín, 12 hodín)
- c) Junák sa vrhá do vln a zomiera

3.časť

- je štylizovaná akoby to povest' rozprávali ľudia, pastirik oznamuje Jankovu smrť, Janko leží mŕtvy pod svrčinou.

Epilóg – zobrazuje posmrtné splynutie hrdinu s prírodou. **Janko zahynul pre rozpor medzi snom a skutočnosťou = základný romantický znak**

Postava divného Janka poskytla prezývku Jankovi Kráľovi, mnohí súčasníci i literárni teoretici nachádzali v divnom Jankovi vlastnosti autora.

Divný Janko zodpovedá požiadavkám na **romantickú literárnu postavu** odlišuje sa od dedinčanov svojou výlučnosťou dobrovoľnou samotou. Ťažko jeho správanie ovplyvniť, pretože hnevu sa nebojí a o lásku nestojí. U ľudí vzbudzuje nenávisť a odpláca sa nenávisťou. Neváži si svoj život.

Je sám, nemá kamarátov a k rodine je nevrlý. Na Vstúpenie nejde do kostola, neoblečie si ani nedeľné šaty, blúdi krajom v čiernom kepeni ako havran.

Má taký intenzívny pocit smútku, že ho ťažko môže uniesť. (ten nesmierny smútok vytvára z neho symbol)

Na Vstúpenie dozrie v ňom rozhodnutie odkliať „ Zakliatu pannu“ – Slovensko a jeho neslobodný ľud.

Vyslobodenie panny je **titanským činom** a podarí sa len tomu, kto si všetko obráti naopak, Janko zabudne prevrátiť svoje vrecká a hynie vo vlnách Váhu. Umiera tak ako v reálnom svete umreli, boli uväznení alebo prenasledovaní tí, ktorí napriek nevyzretým podmienkam bojovali za práva svojho národa.

Panna = symbol slobody

Idea balady: Vyzdvihuje odvahu vzbúriť sa proti zvyčajnému spôsobu života a tým zodpovedá rozhodnutiu štúrovcov zmeniť osud národa.

Forma:

Kráľ umocňuje príklon k ľudovej slovesnosti využitím výrazových prostriedkov:

Zdrobneniny: hlavička, dolinka, lúčičkách

Opakovanie slov a syntaktických konštrukcií: Že nebudú radšej na ráno pýtať jesť,
Že nebudú záškodné, že nebudú šantúvať,

Prirovnania: Žijú jak dve halúzky v háji obidvoji

Pole jak jedna čierna šatka pamoková

Metafory: Po horách, po dolinách rozišli sa mraky, zastreli tiché háje temnými hábami

Otázky, zvolania: Či neznáte tie kraje.....

Hromadenie podstatných mien, prirovaní

Janík potichu kráča bez cesty, chodníka, po jamách

Andrej Sládkovič (Andrej Braxatoris)

- sklamanie v láske (nemohol si zobrať Máriu Pišlovú)
- jeden zo zakladateľov Matice
- odlišnosť od štúrovcov: láska k žene, zmysel života (+vlastenectvo)
- protiklady skutočnosť - ideál, cit – rozum
- láska k žene nebráni milovať vlasť (skôr posilňuje)

Andrej Sládkovič : DETVAN

Na príbehu zasadeného do 15. stor. vyslovil básnik svoje názory na slovenský ľud a vieru v budúcnosť slovenského národa.

Útvar: lyricko-epická skladba, označovaná aj ako idylický epos

Téma: oslava slovenského ľudu a prírody.

Kompozícia:

Dielo sa skladá z **5 spevov**, v ktorých **dominuje lyrická zložka**.

1. spev: **Martin** - Martin zabíja sokola, ktorý napadol zajaca

2. spev: **Družina** - Martin zachraňuje Elenu z rúk zbojníkov

3. spev: **Slatinský jarmok** - Martin obhahuje zabitie sokola pred kráľom, ktorý ho odmení (najepickejší spev)

4. spev: **Vohľady** - Elena odmieta kráľa, je verná Martinovi

5. spev: **Lapačka** - Martin ide do Čierneho pluku, no necháva si Elenu, kroj, fujaru, valašku a vrkoče

Lyrická zložka: Lyrické opisy kraja pod Poanou, reflexie o vlastnostiach slovenského ľudu a o jeho perspektívach.

Pred skladbou je zaradená báseň vrstovníkom, v ktorej vyzýva vrstovníkov, aby prejavili záujem o slovenský ľud. Počas celej skladby autor udržiava pomyselné spojenie s vrstovníkmi, ktorým predstavuje krásy slovenského človeka a prírody, čo je stmelujúcim kompozičným prvkom.

Epická zložka: dejová línia je slabá, predstavuje súbor niekoľkých dejových epizód (únos Eleny, zabitie sokola, vyslobodenie Eleny z rúk zbojníkov, tanec na lúke, hostina pri vatre, jarmok, lapačka)

Postavy:

Martin Hudcovie – netradičná romantická postava bez protikladov a konfliktov, jediným romantickým prvkom je to, že pociťuje v duši nedefinovateľnú túžbu byť slávnym. Je ideálnym predstaviteľom slovenského ľudu. Zrodený ako syn prírody. Od prvej chvíle je s prírodou zžitý. Pochádza zo sedliackeho rodu, má láskavých rodičov, ktorým je dobrým synom. Je čestný, statočný, trestá násilie a nespravodlivosť. V citoch je priamy a verný Elene i kráľovi. Cíti sa slobodný, cení si svoj pôvod, má v úcte tradície.(kroj)

Elena - poslušná dcéra svojich rodičov, ideálna slovenská dievka; verná, múdra, hrdá na svoj pôvod, krásna, milujúca žena, rázne odmietajúca cudzieho muža(kráľa).

Matej Korvín - idealizovaná historická postava kráľa, Sládkovič jej dal to, čo by prospelo slovenskému ľudu – panovníka, ktorý sa zaujíma o ľud, vypočuje si jeho názory. Ocení statočnosť a čestnosť Martina, overí vernosť Eleny a za hru na drumbli jej dá prsteň. Martinovi dovolí v Čiernom pluku ponechať si kroj, valašku, vrkoče a Elenu. Má vrúcny vzťah k Tatrám, Hronu, Váhu, smúti nad stratou slovenského územia, o ktoré ho obrali počas sprisahania v r. 1471, keď arcibiskup Vitéz dosadil na uhorský trón poľského Kazimíra, ktorého ľudia zabrali Nitru.

Dej: Všetko sa odohráva pri malej dedinke menom Detva. Jedného krásneho dňa sa skupinka mladých dievčat (medzi nimi aj Elena) zabáva na lúke. Zrazu však všetky postoja, čosi si zašepcú. Zazreli **Martina** v bielej košeli s novým opaskom ako beží neďaleko nich. Keď ich zbadal, rozbehol sa smerom k nim „*a už sa medzi devami točí, valašku, fujaru pustí – a schytí jednu chlap čiernooký, vyzvrta si ju v obidva boky, až len tak vôkol nich šušťí.*“ Potom sa rozbehne smerom k hore a zmizne im z dohľadu. Martin sa túla s valaškou v ruke, keď v tom zbadá sokola ako chce zaútočiť na zajaca. Hodí po ňom svoju valašku a zabije ho. Zajac, ktorý je celý vyplašený rýchlo utečie. Martin podíde ku zabitému sokolovi, vezme ho a odíde na pahorok, kde si hrá na fujare. Potom zapíska na svojho verného snehosrstého psa menom Belko a postupne zaspáva. Sníva sa mu, že ho prišli zajať drabanti. Zrazu sa však prebudí na huk, ktorý vydávajú z výšin zbojníckej Poľany členovia jeho družiny. Nuž vstane a poberie sa k nim. Nastal večer.

Družina si opeká pri vatre, keď zrazu zbadajú Martina ako ide k nim. Všetci sú veselí, spievajú a popíjajú pálené.

Kým sa však Martin zabával, jeho rodina sa oňho bála, myslela si dokonca, že niekde v lese zomrel: „*oba v starosti, že synak smelý kdesi so zlým sa spolkom priateľí, alebo žiť dokonáva.*“

Jeho milá Elena je taktiež nesvoja, pretože k nej neprišiel, ako zvykne každý večer. A tak sa v domnení, že sa mu snáď niečo stalo, vybrala sa ho hľadať do lesa. Tu však narazí na dvoch

zbojníkov, ktorí ju prinútili, aby šla s nimi a robila im akúsi gazdinú. Medzitým sa Martin dozvedá, že sokol, ktorého zabil, patrila kráľovi.

Rozhodne sa, že pôjde za kráľom, ukáže mu ho a všetko vysvetlí. Keď sa už Martin odoberá domov, stretne týchto dvoch zbojníkov ako ťahajú za sebou Elenu. I keď nechcel, napokon jedného z nich zabil a druhý ušiel. Elena je celá šťastná a spolu odchádzajú domov.

Nasledujúci deň sa usporadúva **Slatinský jarmok**, ktorý chce navštíviť aj sám kráľ Matiáš. Martin to však nevie a vydá sa ku Zvolenskému zámku, kde je kráľove sídlo. Samozrejme ho tu nenájde, nuž ide na jarmok, kde ho stretáva. Ukáže mu sokola, porozpráva mu, čo sa stalo minulú noc, že zabil jedného zločinca, ktorý mu obťažoval Elenu. Kráľ Matiáš bol síce prekvapený, ale napokon odmenil Martina vyšiványm kantárom a výberom jedného koňa z jeho kráľovskej stajne.

Nastáva večer. Na Zvolenskom zámku sa prechádza Matiáš a premýšľa o dedinčanoch a o ich jarmoku. Túži sa na chvíľu stať jedným z nich, a preto sa rozhodne, že nasledujúci večer sa v preoblečení vydá do dediny na **vohľady**.

Nastal večer ďalšieho dňa a Elena si pred domom hrá na drumbľu. „ .. a už k Elenke samej dochádza, zhovor dôverný s devou zavádza v bielom kepeni neznámy.“ Zhovávajú sa o Martinovi, a neznámy jej chce dať prsteň. Elena ho však nechce, avšak napokon sa dohodnú, že keď mu ona zahrá dve pesničky na drumble, on ju odmení prsteňom. Tak sa i stalo, keď vtom prichádza Martin a vyháňa ho. Ostali sami a Elena vysvetľuje, čo sa stalo. „*Ten je bohatý lebo, Martinko, keď ma tu chválil, vietor mu biely kepeň odhalil a tam akýsi blesk zlatý.*“ Taktiež si všimla žiarivú hviezdu na jeho hrudi. Ďalej sa už týmto neznámym nezapodievali a venovali sa sebe. Martin bol však veľmi smutný, pretože začalo sa verbovanie do vojska a on chcel samozrejme ostať so svojou vernou Elenou a Poľanou. Elena mu síce radí, aby utiekol, ale Martin reaguje takto: „ *Skrývať sa nejdem, to hodný Detvan nikdy nespraví.*“

Nasledujúci deň vojaci **verbujú** do vojska. Martina však nikde nevedia nájsť a tak sa vyberú do jeho domu, kde ho napokon nájdú a na svojom kráľovskom vrancovi s nimi odchádza. Napokon prichádzajú ku kráľovi. Martin sa pridáva ku Čiernemu pluku ale iba pod podmienkami – môže si nechať valašku, fujaru, svoje šaty, vrkoče a Elenu, pretože „*bez nej, bez krásnej, vám je ver' darmo priať v krvavé rozbrojov jarmo dušu moju rozdelenú.*“ Kráľ na tieto podmienky pristúpi a tak sa končí dielo Detvan.

*Rod môj, ty ľúb si svojho Detvana,
v ňom duša tvoja je zmaľovaná.*

Detvan je obhajobou slovenského národa, poukazuje na jeho účasť na obrane Uhorska už v stredoveku. Uznáva silu ľudu, schvaľuje štúrovské nádeje, že práve ten sa stane hybnou silou národa.

Použitá je 10 veršová strofa a vysoký počet básnických figúr, sylabický veršový systém.

A.Sládkovič: Marína – ústredné dielo slovenského romantizmu, podľa literárnej vedy Marína je „dcérou Kollárovej Slávy dcéry“

Táto zbierka vyšla v roku 1846 v Pešti. Ľudovít Štúr bol zásadne proti, pretože štúrovskí básnici mohli písať a oslavovať len vlasť a národ. Až v roku 1853 píše Sládkovič Detvana, aby dokázal, že aj iné hodnoty sú pre neho dôležité. [v tomto diele idealizuje domov/národ]

Inšpiráciou pre napísanie Maríny bol ľúbostný cit k Márii Pišlovej z Banskej Štiavnice, ktorú rodičia vydali za bohatého pernikára Geržu.

Útvar: básnická skladba, patrí medzi **reflexívnu, ľúbostnú lyriku**

Téma: Cit lásky autora k žene, láska k vlasti

Kompozícia: 291 desaťveršových slôh, nie je kompozične rozčlenená na časti, tematicky sú rozpracované **4 témy**, v radení jednotlivých tém sledujeme vývin reálneho ľúbostného citu básnika – túžba po kráse, splynutie predstavy krásy a Maríny, opis krás dievčaťa, vznik obapolného citu, vyznanie lásky, zjavenie sa bohyně vernosti, porovnávanie Maríny s obrazmi troch dievčat, splynutie osamelého mládenca na brehu Hrona s lyrickým hrdinom, prelínanie lásky k vlasti s láskou k Maríne, prekážky v láske, žiaľ Maríny nad tým, že bude obetovaná, zmena Maríny na vílu, znovunájdenie milej v nadpozemskom svete, objavenie sa anjela vzkriesenia, spomienka na lásku, odmietnutie imaginárneho sveta, návrat k problémom národa, vďaka za lásku.

Dielo má 2 veľké časti:

1. Lyricko-epickú

2. Reflexívno-symbolickú → má 4 témy: **krása, láska k Maríne, láska v národe, mladosť**

1. Krása

Autor povýšil kategóriu krásy na cieľ tvorivej činnosti básnika. Opojený krásou nachádza jej stelesnenie v dievčine. Človek sa ochudobňuje, ak vo svete nevidí krásu, ktorá ho obklopuje, krása sa musí spájať s mravnosťou a pravdou, človek si nezaslúži byť človekom, ak sa o krásu neusiluje.

*Ja sladké túžby, túžby po kráse//spievam peknotou nadšený,a v tomto duše mojej
ohlase//svet môj je celý zavrený;//z výsosti Tatier ona mi svieti,//ona mi z ohňov nebeských
letí,// ona mi svety pohýna;//ona mi kýva zo sto životov...//No centrom, žvlom, nebom,
jednotou// krás mojich moja Marína!*

2. Láska

Sládkovič v diele spája lásku k žene a lásku k národu do jedného celku. Poukazuje na fakt, že nedokáže svoje srdce rozdeliť. Láska k žene a láska k vlasti sú dve hodnoty, ktoré si vzájomne neprekážajú.

*Chcel bych vás objať kraje, rodiny//náručie úzke, šíri cit,//jak mi je sladko v ňadrách
Maríny//objatie vaše pocítiť.//Jak mi je blaho nič, nič nežiadať,//z objemu v objem naveky
padať,//troch nebies slasti prijímať./**Vlast' drahú ľúbiť v peknej Maríne,//Marínu drahú v
peknej otčine,//a obe v jednom objímať!***

[pozn. Tu môžeme vidieť rozdiel medzi Sládkovičovou Marínou a Kollárovou Slávou dcerou, kde Kollár svoje srdce rozdeľuje medzi vlast' a ženu, no Sládkovič ich spojil v jedno.]

Strofa

*Možno mi tvojich úst sa odrieknuť,
možno mi ruku nedostať,
možno mi v diaľy žiaľne utieknuť,
možno mi nemilým ostať,*

*možno mi ústam smädrom umierať,
možno mi žialiť v samote,
možno mi život v púšťach zavierať,
možno mi nežiť v živote,
možno mi seba samého zhubiť: -
nemožno mi ťa neľúbiť!*
sa stala najoriginálnejším vyznaním lásky v slovenskej literatúre.

Človek je bohatý, ak miluje a najbohatší, ak je milovaný. Ich láska nebola z tohoto sveta, preto nebola večná, ale nič krásne, čo prežili, neupadne do zabudnutia.

Ale tie hviezdy predsa svietili, // a pekný život tie kvety žili, // a diamant v hrude nezhnije!

Keď básnik postupne poznáva, že jeho láska naráža na neprekonateľné spoločenské prekážky, zrieka sa jej, i keď s určitým pocitom bôľu. Keď sa Marína mení na vidinu, básnik ju nenasleduje:

*A lúbosť? - lúbosť k deve umrela, // keď umrela moja deva, // Víla! ty zostaň tam v svojom nebi
- // mňa ešte zemské viažu potreby // a vlasť moja je na zemi!*

3. Slovensko

Symbióza lásky k Maríne sa prevtelila do lásky k vlasti. Slovensko je tu prítomné od Tatier až po Ostrihom, vrúcny vzťah má k Hronu, Sitnu, Tatrám.

*Slovensko mladé, rodisko moje, // aj mohyla mojich kostí, // v tebe mám pekných obrazov
dvoje, // aj dvoje veľkých lúbstí. // Ako je krásna tá moja deva, // aká k nej lúbosť vo mne
horieva // tak ty, a k tebe otčina. // Ako tys pekná krajina moja // ako mladistvosť milá mi
tvoja // tak pekná milá Marína.*

V závere láska k pozemskému životu a rodnému kraju je silnejšia ako nadpozemská blaženosť po boku víly.

Víla! ty zostaň tam v svojom nebi - // mňa ešte zemské viažu potreby // a vlasť moja je na zemi!

4. Mladosť

Sládkovič chápe mladosť predovšetkým ako príležitosť. Reflexiu o mladosti predstavuje táto strofa:

*A čo je mladosť? - Dvadsaťpäť rokov? // Ružových tvári hlad' jará? // Či údov sila? Či strmosť
krokov? // Toto sa všetko zostará! // Mladosť je túžba živá po kráse, // je hlas nebeský v zemskom
ohlase, // je nepokoj duší svätý, // je tá mohutnosť, čo slávu hľadá, // je kvetín lásky rajská záhrada, je
anjel v prachu zaviaty!*

Sila mladosti spočíva v tom, že sa neuspokojí so stavom sveta.

Forma: 10-veršová strofa, veršový systém - sylabizmus

"Marína" je bohatá na jazykové prostriedky:

1. Epiteta → pokoj večný, zázračné tváre, velebné krásy, slobodné srdcia,...

2. Personifikácie → duša sa stratí, láska stvorí svety, pokoj si chodí, kvety žili,...

3. Prirovnania → Ty si obratnú ruku, predrahá, jak strela za ním vystrela / teda tak sme my ako tie božie plamene, ako tie kvety na chladnej zemi, ako tie drahé kamene,...

4. Metafory → Ona mi z ohňov nebeských letí / vädnú tie kvety, aj my vädneme / on ľúbi ľúbosť všesvetov / kde srdce za krásu horí,...

Zvláštnosťou sú **novotvary** – ľubospevný, divodivný, ľúbohlasý, nebosladko, kvetolúka

Anafora – možno mi....na začiatku každého verša v strofe č. 41 a **litotes** – **dvojitý zápor** – štylistická figúra založená na dvojitom zápore“ Nemožno mi neľúbiť.“

V lexike nájdeme zvláštnosti súvisiace s tým, že novokodifikovaný jazyk nemal ešte ustálenú lexiku, napr.: jestli, pohrab, nádeja apod.

Klimax – **stupňovanie významu za sebou idúcich slov** „Môj svet, môj poklad jediný!“

Zvolania: Toto sa všetko zostará!

Oslovenie: Bohyňa moja, krásy kráľovná!

Básnické otázky:

napr.

Vidiš tie slzy na lícach ruži, čo od svtania bolestne túži, po ihrách tvojich láskavých?

Ale ty, drahá, kvet dobroty, mohla bys' vidieť trápnej psoty v horkých slzách spálenú tvár?

Rým: obročný, združený, striedavý

Ján Botto (1829 – 1881)

- vychádzal z ľudových foriem
- balady ako reakcia na sklamanie z revolúcie, subjektívne pocity
- alegorickosť, elegickosť, zakliate (z ľud. rozprávok)
- viera v spravodlivosť

Balady: Báj na Dunaji – Slovensko je zakliata krajina, ktorá čaká na víťaza aby ju oslobodil. (biela húska pláva po rozbúrenom Dunaji, chlapík ju zachráni)

Žltá ľalia – balada, porušená manželská prisaha vernosti až za hrob – test.

Margita a Besná – vydajachtivá vdova svoju peknú dcéru zo žiarlivosti zhodí zo skaly. Výčitky svedomia – skočí do Váhu.

Smrť Jánošíkova – lyrickoepická básnická skladba, vznikla v r. 1862. Prevažuje lyrická zložka.

Vyjadruje náladu celej Bottovej generácie po neúspešnej revolúcii 1848/49.

Téma: Zlapanie, väznenie a poprava Jánošíka.

Idea: Nádej na slobodu a víťazstvo národa nad útlakom a nespravodlivosťou.

Kompozícia:

A. Vonkajšia:

1. Lyrický predspev – cez alegóriu matky a detí rozposiela autor svoje verše po Slovensku v obave, že nenájdu odozvu. Stretávajú hôrných chlapcov, spoznávajú sa ako svoji a „oni sokoli svetu ukážu cestu ku slnku slobody!“
2. osem spevov
3. deviaty spev Zjavenie

1. spev – oslava Jánošíka, jeho družiny a ich odboj proti poddanskej porobe s zdieraním. V závere vatra – symbol slobody dohára, družina sa dozvedá o zlapaní Jánošíka, uvedomuje si svoj koniec.
2. spev – obraz zlapania Jánošíka, ktorého nepremôže presila, ale zrada, Jánošík ostáva nezlomený.
3. spev – opis čierneho mesta – tyrana, ktoré Jánošíka väzní a zároveň sa ho bojí. Za Jánošíkom prichádza v podobe milej duša ľudu, ktorá sa s ním krásnou baladou lúči.
4. spev – najpochmúrnejší, romantické scenérie z väzenia, sen Jánošíka o mladosti, diabol mu pripomína blížiacu sa smrť.
5. spev – najkrajšia báseň o slobode v slov. poézii. Jánošík ospravedlňuje svoje konanie tým, že nemohol ďalej znášať útlak poddaných. Básnik verí, že národu pomôže len silný jednotlivec „bohatier boží, čo právo a spravodlivosť na oltár vyloží“.
6. spev – básnik verí, že túžba po slobode bude večne živá. Kňaz káže Jánošíkovi modliť sa pred popravou. Jánošík odmieta modliť sa za seba, modlí sa za ubiedený ľud. Tragika nespočíva v Jánošíkovej smrti, ale v pasivite a zastrašenosti ľudu.
7. spev – Jánošíkova poprava, smúti nebo i zem. Jánošík sa lúči s rodným krajom, spomína na svoj boj proti tyranom. Ľud je mŕkvy, ale postupne v ňom ožíva túžba po novom Jánošíkovi.
8. spev – obraz Slovenska ako zakliatej krajiny, ľud si o Jánošíkovi rozpráva povesti, Jánošík sa stáva symbolom boja za slobodu a boja proti nespravodlivosti.
9. spev – Zjavenie – alegorický spev, Jánošík sa žení s kráľovnou víl, je to dôkaz jeho nesmrteľnosti, dôkaz ožitia jeho odkazu v ľude.
Kráľovná víl predstavuje symbol slobody
Spev družíc predstavuje spev o víťazstve

Botto v tejto skladbe využil ľudovú reč a prostriedky ľudovej slovesnosti (slabičný verš, združený rým, zdobeniny, prirovnania)

- B. Vnútoraná kompozícia skladby je postavená na kontraste (skutočnosť – túžba, bezprávie – sloboda, tragizmus(postavenie národa) – hrdinstvo(Jánošíka))**